

Lektio

Annu Kaivosaari

Hiihtelevistä tyttösistä urheilusankareiksi: Huomaammeko urheilu-uutisoinnin tasa- arvoistumisen vai kiinnitymmekö epäkohtiin?

Eräänä päivänä opettaja astui luokkaansa ja pyysi oppilaitaan valmistautumaan yllätyskokeeseen. Kaikki odottivat jännittyneinä pulpeteissaan kokeen alkamista. Opettaja ojensi koepaperit kysymyspuoli alaspäin kuten tavallisesti. Kun hän oli jakanut paperit kaikille, hän antoi luvan kääntää paperit. Kaikkien yllätykseksi paperilla ei ollut kysymyksiä – ainoastaan musta piste keskellä paperia. Opettaja näki kaikkien ilmeet ja kertoi seuraavaa:

”Tahdon teidän kirjoittavan siitä, mitä näette paperilla.” Oppilaat alkoivat hämmentyneinä tehdä outoa tehtävää. Jonkin ajan päästä opettaja ilmoitti ajan loppuneen, keräsi vastaukset ja alkoi lukea niitä kaikille oppilaille. Poikkeuksetta kaikki vastaukset käsittelivät mustaa pistettä, yrittäen selittää sen sijaintia keskellä paperia. Kun kaikki oli luettu ja luokka oli täysin hiljaa, opettaja alkoi selittää: ”En aio antaa teille tästä arvosanaa, halusin vain antaa teille jotain ajattelemisen aihetta. Yksikään ei kirjoittanut valkoisesta osasta paperia. Kaikki keskittyivät mustaan pisteeseen – sama asia tapahtuu elämässämme. Me poikkeuksetta keskitymme vain mustaan pisteeseen – terveysongelmiin, rahanpuutteeseen, monimutkaisiin perhesuhteisiin, pettymyksiin ystävien kanssa. Mustat pisteet ovat kuitenkin hyvin pieniä verrattuna kaikkeen muuhun mitä elämässämme on, mutta ne onnistuvat kuitenkin saastuttamaan ajatuksemme. Ota pois katseesi elämäsi mustista pisteistä.

Näin opettaja kehotti oppilaitaan tarinassa, joka ilmestyi Facebookissa uutisvirtaani pari viikkoa sitten. Mitä sitten tällä tarinalla mustasta pisteestä keskellä valkoista paperia haluan kertoa? Mitä tarinasta voisimme oppia naisurheilun uutisoinnin kontekstissa?

Naisurheilun ja erityisesti juuri naisurheilun mediatutkimuksen piirissä keskeisenä innoittajana ja lähtökohtana on toiminut pyrkimys tasa-arvoisemman liikunta- ja urheiluperinteen saavuttamiseen. Muihin elämänalueisiin verraten urheilun on todettu kulkevan jäljessä tasa-arvoasioissa. Siinä missä esimerkiksi politiikan alueella naiset ovat raivanneet tiensä korkeimpiin johtotehtäviin ja lasikattoja on rikottu, ovat erityisesti

urheilun päätöksentekuelimet tänä päivänä edelleen hyvin miesvaltaisia niin meillä Suomessa kuin myös muualla maailmassa.

Vaikka naiset saavat osallistua tänä päivänä urheiluun lähes yhdenvertaisesti miesten kanssa, vallitsee urheilussa sukupuolten välillä edelleen monia epätasa-aroa ylläpitäviä käytänteitä. Näistä hyvin keskeisenä on pidetty mediaa ja sen epätasa-arvoistavaa urheilun uutisointia.

Urheilun naistutkimuksen piirissä naisurheilun uutisoinnin on kuvattu olevan miesurheilun uutisointia selvästi vähäisempää ja yksipuolisempaa. Lisäksi epätasa-arvoa ylläpidetään naisurheilijoiden suoritusten vähättelyllä sekä huomion kiinnittämisellä epäoleellisiin seikkoihin, kuten yksityiselämään. Keskeisin ja useiden tutkijoiden mukaan haitallisin epätasa-arvoa rakentava ilmenemismuoto mediaesityksissä on naisurheilijoiden seksualisointi; heidän ulkonäkönsä ja naisellisen olemuksensa kuvailu, sekä tyttöystäväiksi, vaimoiksi ja äideiksi representointi. Näitä naisurheilusta vähempiarvoista kuvaa rakentavia mediaesityksiä on todennettu tutkimus toisensa jälkeen, joskus ehkä turhankin jääräpäisesti ja ennakkoluuloisesti. Feministisen urheilututkimuksen suuntaan onkin esitetty kritiikkiä turhan tiukkojen ennakko-oletusten omaksumisesta ja tutkimusaineistojen tarkastelusta värittyneiden tutkijan silmälasien läpi. Tähän kritiikkiin olen pyrkinyt vastaamaan omassa tutkimuksessani, jossa tarkoituksenani on ollut alusta saakka tarkastella aineistoani, Urheilulehden tekstejä mahdollisimman avoimesti, ilman ennakkoasenteita ja antaa tekstin näyttää kaikki ne piirteet, joita se aidosti sisältää. Pyrkimyksenäni onkin ollut avata katsettani tarinan mustan pisteen ulkopuolelle.

Naisurheilun, tarkemmin ottaen naishiittäjien mediaesityksiin kohdistuva tutkimukseni seikkailee melko kirjavalla tutkimustraditioiden ja -haarojen kentällä. Eri tieteenalojen haltuunotto ja yhdistäminen osaksi kokonaiskuvaa on ollut varsin työlästä ja haastavaa, mutta samalla vääjäämättä tutkimustani rikastuttavaa. Yksittäisestä teoreettisesta näkökulmasta tapahtuvan, ehkä selkeämmän ja täsmällisemmän tutkimusaineiston tarkastelun sijaan koen onnistuneeni tarkastelemaan tutkimuskohdettani, naishiittäjien kuvauksia Urheilulehdessä laajemmasta, useita näkökulmia huomioivasta perspektiivistä. Olen pyrkinyt näkemään siis tarinan mustan pisteen lisäksi myös valkoisen paperin sen ympärillä, jos en kokonaan, niin ainakin osittain.

Suomen itsenäisyyden juhluvuonna katseet kohdistetaan satavuotiseen historiaamme elämän eri alueiden näkökulmasta. Niin politiikan, urheilun, taiteen, viihde-elämän, kuten monen muun elämänalueen piirissä tarkastellaan historiaa ja laaditaan juhlaulkaisuja Suomi 100 –logolla varustettuina. Tutkimukseni asettuu (ujuttautuu) osuvasti tähän virtaan tarkastellen suomalaisen naishiihdon historiaa itseasiassa jo itsenäisyyttä edeltäneistä ajoista lähtien.

Varhaisimpiin 1880-luvun lopulla järjestettyihin hiihtokilpailuihin salakavalasti ja hieman vahingossakin osallistuneet naiset hiihtivät aluksi miesten riveissä ilman omaa sarjaa. Sittemmin heidän pääsytään kilpailuihin saatettiin evätä täysin, kunnes he aktiivisesti alkoivat järjestää myös kisoja itselleen saaden 1900-luvun edetessä yhä useammin myös oman sarjansa kilpailuihin. He riisuiivat korsettinsa ja siirtyivät hiihtohameista housuihin, luoden uudenlaista muotikulttuuria koko kansalle. He hiihtivät räkä poskella ja palasivat monien kauhuksi kilpaladuille naimisiinmenon tai jopa synnytyksen jälkeen.

Eräs naishiihdon historian merkittävä vaihe, erityisesti näin suomalaisittain tarkasteltuna, paikantuu väitöskirjani kansikuvaan. Kova tahto, ennakkoluuloja vastaan tais-

telu sekä fyysisen kyvykkyyden osoittaminen veivät naishiihtäjät lopulta olympialaduille. Kuvassa on hiihtäjä Lydia Wideman, joka hiihtää numerolla 6 ensimmäiseen nais-hiihdon olympiavoittoon Osllossa vuonna 1952. Samoissa kisoissa hopealle hiihti Mirja Hietamies ja pronssille Siiri Rantanen. Upeaa suomalaismenestystä näissä ensimmäisissä naisten olympiahiihdoissa täydensi kolmoisvoiton lisäksi vielä Sirkka Polkusen viides sija. Näistä ensimmäisistä naishiihdon olympiakisoista lähtien suomalaiset naiset ovat ottaneet olympia- ja MM-mitaleja vuodesta ja vuosikymmenestä toiseen. Matkan varrelle on mahtunut mitalittomia vuosia, mutta jokaisesta alhosta on palattu mitalikantaan yhden tai muutaman heikomman kauden jälkeen. Tämä menestyskulku on jatkunut aina tähän päivään saakka. Tämänkin vuoden kotikisoissa Lahdessa suomalaiset naishiihtäjät ottivat Krista Pärmäkosken henkilökohtaisen hopeamitalin lisäksi pronssimitalin viestihiihdosta.

Tänä päivänä naishiihtäjät ovat täyspainoisesti ja ammattimaisesti valmentautuvia urheilusankareita, joiden saavutukset ovat yhtä arvokkaita kuin mieshiihtäjienkin. Heidän voi olla jopa helpompaa saada sponsorisopimuksia kuin miesten. Ovatko he siis tasa-arvoisia mieshiihtäjien rinnalla? Näin voisi ainakin kuvitella.

Miten sitten naishiihtäjien esitykset Urheilulehden sivuilla ovat muuttuneet? Yli sadan vuoden mittaiseen aineistoon mahtuu monenlaisia vaiheita. Osa esitystavoista, eli tutkimuksessa rakentamistani diskursseista, esiintyy naishiihtäjäkuvaavuuksissa aineiston kaikissa vaiheissa, toiset ilmestyvät teksteihin vasta aineiston keskivaiheessa ja toiset ovat hiipuneet aineiston loppuosaan tultaessa. Tiivistäen ja hieman yksinkertaistaen naishiihtäjän kuvausten muutosta teksteissä voisi kuvata seuraavasti:

”Kaunis ja laduilla kompuroiva nainen hiihtää kohti tasa-arvoistuvia etappeja vaikiinnuttaen asemaansa pienin askelin. Hänet halutaan nähdä myös urheilun ulkopuolisena toimijana, erityisesti urheilevana äitinä. Lopulta hän saapuu ladun päähän voittajana, jopa sankarina, joka toisinaan myös epäonnistuu ja kokee valtavia pettymyksiä. Naishiihtäjistä on tullut hiihtäjä. Sukupuolen painolasti on pudonnut matkan varrelle, mutta jotain on kuitenkin jäänyt repun pohjalle. Yhtä lastia hän edelleen kantaa. Äitiys kulkee mukana tänäkin päivänä.”

Sukupuolikorosteinen kerronta on siis muutoin kadonnut, ainoastaan naishiihtäjän äitiys nostetaan edelleen aika ajoin kerronnan keskiöön. Se on mielestäni varsin ymmärrettävää ja hyväksyttävääkin. Varsinkin kun kerronta on kaikin puolin urheilijanaista ja hänen arjen ratkaisujaan selvästi arvostavaa ja ihailevaakin. Urheilevien naisten kohdalla äitiys saa aivan omanlaisensa merkityksen, jota ei voida verrata muilla elämänalueilla kunnostautuneiden naisten äitiyteen. Raskauden ja synnytyksen myötä muutokset kehossa ja suorituskyvyssä vaikuttavat väistämättä urheilijan ammatin harjoittamiseen täysin eri tavalla kuin missään muussa ammatissa. Toisin kuin hiihtäville naisille, esimerkiksi minulle tutkijana äitiyslomat (ja vanhempainvapaat) ovat olleet mitä parhainta aikaa tehdä tutkimustyötä. Pitkien päiväunien aikana on ollut helppoa ja mielekästä kirjoittaa. Muut työt eivät ole häirinneet ja puolisoni on ottanut suuren vastuun arjen pyörittämisestä.

Kun tarkastellaan urheilun tasa-arvoa sukupuolen näkökulmasta, on syytä ottaa tueksi sukupuolen käsitteet, sex ja gender, joista suomenkielessä käytetään nimityksiä biologinen ja sosiaalinen sukupuoli. Samalla kun muilla elämänalueilla sukupuolten välistä tasa-arvoa tarkastellaan ja perustellaan sukupuolinormien, eli sosiaalisen sukupuolen kautta, on urheilun tasa-arvokeskustelussa tiedostettava ja tunnustettava myös biologisen sukupuolen merkitys. Erikseen naisten ja miesten sarjoissa kilpailevien ur-

heilijoiden välillä on selvä sukupuolten välillä kulkeva raja. Tuota rajaa onkin vaikeaa, jopa mahdotonta häivyttää. Useilla muilla elämänalueilla tuota rajaa ei ole olemassa.

Väitän, että osittain juuri tässä piilee syy siihen, että urheilun piirissä ollaan jäljessä monien muiden yhteiskunnan alueiden sukupuolten välistä tasa-arvokehitystä. Biologisista seikoista johtuen nainen ei koskaan juokse kovempaa kuin mies, ei yllä voimatasossa lähellekään miehen voimatasoa, ei hiihdä samaa kilpailumatkaa miestä nopeampaa, eikä palaa kilpakentille perheenisäyksen jälkeen yhtä vaivattomasti kuin mies. Kehon suorituskykyyn perustuvassa urheilussa nainen on ja tulee aina olemaan tietyllä tapaa altavastaaaja. Tällä en tarkoita, etteikö naisten urheilu ole yhtä arvokasta ja tärkeää kuin miesten urheilu ja etteikö naisten urheilua tulisi arvostaa samalla tavalla kuin miesten urheilua. Haluan vain tuoda esiin kyseisen asetelman ja sen mukanaan tuoman urheilun tasa-arvokehitykselle aiheuttaman painolastin. Ehkäpä asetelman tiedostamisen myötä urheilun tasa-arvotyötä voitaisiin kohdentaa aikaisempaa oleellisempiin suuntiin. Hiihdon osalta voitaisiin esimerkiksi tarkastella aika ajoin esiin nousevaa kysymystä siitä, miksi naiset edelleen hiihtävät arvokisoissa lyhemmillä matkoilla kuin miehet. Tai miten naisurheilijaa voitaisiin tukea urheilu-uran haastavissa vaiheissa, kuten lapsen saannin yhteydessä.

Tutkimukseni polveilevan matkanteon rinnalla kulki koko matkan vahvasti sosiaalisen konstruktionismin eetos, johon sekä teoreettinen viitekehitykseni että tutkimuksen analyysimetodini nojaavat. Sosiaalisen konstruktionismin keskeinen ajatus on, että todellisuus rakentuu sosiaalisesti kielen ja kohtaamisten kautta. Käyttäessämme kieltä, käytämme valtaa ja rakennamme todellisuutta. Kieltä käyttämällä ei pelkästään kuvata maailmaa, vaan merkityksellistetään ja mahdollisesti muutetaan ja uudistetaan sitä sosiaalista todellisuutta, jossa elämme. Ei ole siis yhdentekevää mistä puhumme, mitä puhumme ja miten puhumme. Olkoon tämä väitöstilaisuus yksi esimerkki. Tutkijana luon vaikkapa tällä lektiolla käsitystä naisurheilusta, sen asemasta ja siinä tapahtuneista muutoksista sekä erityisesti naisurheilun asemasta mediassa. Vastaväittäjäni puolestaan tulee oletettavasti esittämään kysymyksiä tutkimuksen tekemiseen liittyvistä ratkaisuihini ja näin ollen rakentamaan käsitystä muun muassa tutkimisesta, tutkijan roolista ja tieteen tekemisestä. Vielä oman lisänsä merkitysten rakentumiseen teette te, arvoisat kuulijat, jotka vastaanotatte, ymmärrätte ja tulkitsette sanomisiamme jokainen omasta kokemushistorianne värittämästä näkökulmastanne käsin.

Kun tutkimusprosessin eri vaiheissa kerroin ihmisille, mitä tutkin, tuntui jokaisella olevan varsin selkeitä näkemyksiä tutkimusaineistoni naishiihtäjärepresentoinneista: äidit - ainakin Siiri Rantanen ja Riitta-Liisa Roponen, sukupuolitestiin joutunut Kirvesniemi, Lahden dopinghiihtäjät, norjalaiset kaunottaret, seksuaalisointia, vähättelyä, toisarvoisuutta ja niin edelleen. Kyseiset representoinnit, paperin mustat pisteet, ovat kyllä löydettävissä aineistostani, mutta kokonaisuuteen nähden lopulta hyvin pienissä määrin. Sen sijaan tutkimuksessani hegemonisen eli näkyvimmän diskurssin aseman saavuttanutta menestyvän hiihtäjän diskurssia ei kukaan tuntunut tunnistavan. Kenenkään arvailu ei kuulunut: ”Naishiihtäjät representoidaan tänä päivänä varmaankin hyvin neutraalisti ja kunnioittavaan sävyyn.”

Tämä huomioni kertoo hegemonisen diskurssin olemuksesta. Hegemoniset diskurssit ovat usein vaikeasti tunnistettavissa, sillä ne näyttäytyvät kiinnostamattomana, itsestään selvänä arkipuheena, jolle ollaan sokaistuttu. Huomiomme kiinnittyikin usein epäkohtiin ja niin sanottuihin poikkeamiin eli hegemonista diskurssia haastaviin rep-

resentoinnin tapoihin, jolloin varsinainen hallitseva puhe jää huomiotta. Huomaamme siis mustan pisteen keskellä paperia ja unohdamme kaiken muun.

Sosiaalisen konstruktionismin hengessä mustan pisteen tuijottamisella ja esiin nostamisella on seurauksensa. Tulemmeko ajatelleeksi, että havaitsemiimme epäkohtiin kiinnittymällä ja niitä eri yhteyksissä esiin nostamalla olemme rakentamassa sosiaalista todellisuutta juuri niiden varaan? Poimimalla naisurheilun uutisoinnista epätasa-arvoa tuottavat esitykset ja synnyttämällä niistä haloon (vaikkapa sosiaalisessa mediassa), rakennamme ja vahvistamme käsitystä epätasa-arvoisesta naisurheilun uutisoinnista.

Kaiken tutkimuksen tekemisen yhteydessä oppimani ja ymmärtämäni pohjalta tahdon tutkimukseni tulosten valossa tuoda esiin sen positiivisen viestin, jota Urheilulehti tänä päivänä naishihtäjistä välittää. Haluankin nostaa mustan pisteen tilalle tai pikemminkin sen rinnalle myös valkoisen paperin muita kohtia, maalata niitä monilla väreillä, jolloin musta pistekin sekoittuu niiden joukkoon. Tätä positiivista viestiä eteenpäin vieden voin osaltani olla rakentamassa käsitystä tasa-arvoistuvasta naisurheilun uutisoinnista. Toivon viestin vahvistuvan ja edesauttavan myös muiden urheilun alueiden tasa-arvoistumista niin median esityksissä kuin kentillä ja kabineteissakin.

Annu Kaivosaaren liikunnan yhteiskuntatieteiden alaan kuuluva väitöskirja "Lempeä Lydia" – "voimakas Björger": Naishihtäjien representoinnin muutokset Urheilulehden teksteissä vuosina 1905-2010 tarkastettiin Jyväskylän yliopistossa 21.4.2017.